

Stanisław Nabywaniec, Sławomir Zych

Książę Jerzy Ignacy Lubomirski (1687-1753) i jego fundacje pobożne

Resovia Sacra. Studia Teologiczno-Filozoficzne Diecezji Rzeszowskiej 9-10, 139-148

2002-2003

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Stanisław Nabywaniec
Ks. Sławomir Zych

KSIĄŻĘ JERZY IGNACY LUBOMIRSKI (1687-1753) I JEGO FUNDACJE POBOŻNE

Jerzy Ignacy Lubomirski h. Szreniawa (1687-1753)¹ był najstarszym synem Hieronima Augustyna Lubomirskiego i Konstancji z domu de Alten Bokum. Urodził się on w 1687 r., jeszcze przed uznaniem ważności tego małżeństwa przez Kościół. W młodości był uczniem słynnego *Collegium Ressoviense*, które prowadzili pijarzy. Wiadomo, że w 1702 r. dowodził kompanią arkebuzerii. Był już wówczas starostą bohusławskim. W latach 1704–1706 przebywał w Siedmiogrodzie². Po śmierci ojca przejął po nim tytułowe starostwa ryczywolskie i smotryckie. Prawa do tych starostw potwierdził mu król August II Mocny w 1709 r. Otrzymał także starostwo kozienickie. Po śmierci matki (1707) zarządzał dobrami rodzinnymi, ponieważ podział tych dóbr nastąpił dopiero w 1726 r.

¹ Ród Lubomirskich pieczętował się Szreniawą (vel Śreniawą) bez krzyża. Pochodził z województwa krakowskiego. Według B. Paprockiego był to „Dom starodawny i możny”. Jako pierwszego przedstawiciela tej rodziny Paprocki wymienia Piotra Lubomirskiego, dworzanina króla Zygmunta I Starego. K. Niesiecki, *Herbarz polski*, t. 6, Lipsk 1841, s. 147. Zob. T. Panfil, *Ewolucja polskiej legendy heraldycznej na przykładzie legendy herbu Szreniawa Lubomirskich*, w: *Ojczyzna i wolność. Prace ofiarowane Profesorowi Janowi Ziółkowi w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, oprac. zbiorowe, Lublin 2000, s. 713-724.

² J. Gierowski, *Lubomirski Jerzy Ignacy h. Szreniawa (1687-1753)*, *Polski Słownik Biograficzny* (dalej: PSB), t. 18, s. 23; J. Nieć, *Rzeszowskie za Sasów. Szkic historyczny*, Rzeszów 1938, s. 57; J. Malczewski, *Zamek w Rzeszowie, jego otoczenie i właściciele*, Rzeszów 1995, s. 18. Zob. J. Świeboda, *Collegium Ressoviense w życiu Polaków 1658-1983*, Rzeszów 1983, s. 29.

Początkowo J. I. Lubomirski związał się z konfederatami sandomierskimi, szczególnie z hetmanem wielkim koronnym Adamem Sieniawskim. Jak niemal każdy magnat polski, posiadał własny pułk jazdy autoramentu cudzoziemskiego. Jednak dopiero w 1708 r. odesłał swe wojsko do obozu hetmana. Należy przypuszczać, że w rok później (1709) brał udział w naradach konfederatów. W tym samym roku wycofał się w okolice Sanoka przed wojskami króla Stanisława Leszczyńskiego. Wojska tego monarchy złupiły jego dobra rzeszowskie. Po ich wyparciu chronił majątność przed kontrybucjami ze strony wojsk polskich i rosyjskich. W 1710 r. otrzymał stopień generała za zasługi w oblężeniu zajętego przez Szwedów Elbląga. Lubomirski zorganizował wówczas regimant piechoty. Posiadał również liczną milicję nadworną, na którą skarżyli się poddani i okoliczna szlachta. Jako żołnierz J. I. Lubomirski brał udział w kampanii pomorskiej w 1711 r. Odznaczył się zwłaszcza w czasie oblężenia Stralsundu³. W roku następnym brał udział w walkach z J. Grudzińskim.

24 IV 1713 r. książę wyprawił ucztę na zamku rzeszowskim, podczas której doszło do sprzeczki między J. I. Lubomirskim a jego gościem Józefem Jelcem. W czasie pojedynku książę zabił Jelca⁴. Dekretem trybunału zabójcę skazano na karę więzienia. Część kary odbył w wieży zamku sanockiego. Odbywanie jej przerwano wskutek powołania więźnia do służby wojskowej. Drugą część kary odbył książę w latach 1721-1722⁵. Lubomirski, zwaśniony ze szlachtą, poparł króla w czasie konferencji tarnogrodzkiej. W 1715 r. uczestniczył w walkach z konfederatami, lecz jego oddziały poniosły klęskę. Brał udział w zajęciu Zamościa. W następnym roku (1716) walczył przeciwko oddziałom konfederatów w województwie krakowskim.

Był bardzo oddany królowi. W III 1716 r. usiłował bezskutecznie opanować twierdzę jasnogórską. Złupił dobra klasztorne, co wywołało oburzenie opinii publicznej. Dzięki protekcji królewskiej uniknął konsekwencji swego czynu. Fakt ten związał go mocniej z osobą króla Augusta II Sasa. Książę przebywał przez dłuższe okresy czasu na dworze królewskim. Nie przyniosło mu to jednak większych korzyści, poza godnością dowódcy drabantów królewskich i stanowiskiem pisarza polnego koronnego (1726). Przyjaźnił się z Henrykiem Brühlem, późniejszym wszechwładnym ministrem Augusta III Sasa. W 1730 r. otrzymał Order Orła Białego. W dwa lata później (1732)

³ J. Gierowski, dz. cyt., s. 23; por. J. Malczewski, *Zamek w Rzeszowie*, s. 18; J. Nieć, dz. cyt., s. 62-64.

⁴ Tamże, s. 65-66; J. Gierowski, dz. cyt., s. 23.

⁵ Tamże; J. Nieć, dz. cyt., s. 72.

uczestniczył w manewrach wojskowych pod Warszawą, uważanych za ostatnią manifestację sił militarnych Augusta II Mocnego. W tym roku wziął ponadto udział w obradach sejmowych⁶.

W czasie bezkrólewia książę współpracował z posłem austriackim Wilczkiem i odgrywał czołową rolę wśród przeciwników króla Stanisława Leszczyńskiego. Początkowo popierał swojego krewniaka Teodora Lubomirskiego jako kandydata na króla. Później jednak opowiedział się za kandydaturą Augusta III Wettyna. W 1733 r. nie angażował się zbyt w politykę, lecz zajął się umacnianiem zamku rzeszowskiego i ochroną swoich dóbr⁷. Po objęciu tronu przez Augusta III Sasa, należał do stronnictwa prokrólewskiego. Cieszył się protekcją ministra Brühla, tym bardziej, że jego druga żona Joanna z domu von Stein zu Jettingen została faworytą ministra. Brał udział w życiu dworu królewskiego, m.in. w intrygach dworskich skierowanych przeciwko Sułkowskiemu, za co otrzymał nominację na starostę libuskiego w 1739 r.⁸

Po wybuchu wojny prusko-austriackiej popierał politykę Wiednia. Przeszkadzał w werbowaniu w Polsce najemników do armii pruskiej. Zagroził zawiązaniem konfederacji na wieść o planach Potockich, którzy zamierzali zawiązać konfederację propruską (1741). Wówczas odkupił za 8 tys. dukatów pułk dragonii gwardii. W trzy lata później (1744) wziął udział w obradach sejmowych, a następnie po roku czasu został mediatorem w sporze o spadek po Teodorze Lubomirskim (był on jego bratem stryjecznym). Rozstrzygnięcie sporu doprowadziło z kolei do zatargu między księciem a hetmanem wielkim koronnym Józefem Potockim odnośnie regimentu Lubomirskiego⁹. 8 IX 1746 r. został chorążym koronnym. Odtąd nie brał już poważniejszego udziału w życiu politycznym¹⁰.

J. I. Lubomirski żenił się dwukrotnie. 6 I 1718 r. w Dreźnie pojął za żonę Mariannę z Bielińskich Denhoffową, metresę Augusta II Mocnego¹¹.

⁶ J. Gierowski, dz. cyt., s. 23; J. Malczewski, *Zamek w Rzeszowie*, s. 18.

⁷ J. Gierowski, dz. cyt., s. 23-24.

⁸ Tamże, s. 24; J. Nieć, dz. cyt., s. 93.

⁹ Tamże, s. 96-100; J. Gierowski, dz. cyt., s. 24.

¹⁰ Tamże; J. Nieć, dz. cyt., s. 101.

¹¹ Marianna Lubomirska z domu Bielińska urodziła się ok. 1685 r. Była córką Kazimierza Ludwika Bielińskiego i Ludwiki z Morsztynów. W 1703 r. pojął ją za żonę Bogusław Ernest Denhoff. W czasie wojny północnej zwróciła na siebie uwagę króla Stanisława Leszczyńskiego, który często gościł w jej domu. W 1712 r., przy znacznym zaangażowaniu jej matki zapoznano Mariannę z królem Augustem II. Została faworytą królewską w miejsce usuniętej hrabiny Anny Konstancji Cosel. Marianna brała udział w rozgryw-

Jako prezent ślubny król ofiarował żonie pałac wartości ok. 50 tys. talarów. Dzięki m.in. jej staraniom wydzwignięto z upadku gospodarczego dobra rzeszowskie. Ona też wraz z mężem współfundowała budowę kościoła i klasztoru oo. reformatów w Rzeszowie¹². Po śmierci Marianny J.I. Lubomirski ponownie ożenił się. 28 II 1737 r. pojął za żonę Joannę Marię Ignację Karolinę baronównę von Stein zu Jettingen¹³. W chwili zamążpójścia liczyła ona zaledwie 14 lat. Z ojcem żony Franciszkiem Markwardem Aleksandrem Lubomirski znał się dobrze z czasów działalności politycznej na dworze Augusta II Sasa. Rodzice Joanny dali jej posag w wysokości 50 tys. zł reńskich¹⁴. Jerzy Ignacy bardzo kochał żonę. Według J. Niecia obsypał on „wybrankę serca zbytkiem i przepychem”. Scedował na Joannę starostwo libuskie, złożone z ośmiu wsi. Wypełniał wszystkie jej zachcianki, często

kach i intrygach dworskich. Przyczyniła się ponadto do zawarcia traktatu przyjaźni między Augustem II Mocnym a królem francuskim Ludwikiem XIV. Pośredniczyła w kontaktach między królem Polski a posłem Francji. Uczestniczyła w zabawach i pijatykach królewskich. Po stwierdzeniu nieważności małżeństwa z B. Denhoffem wyszła za mąż za J.I. Lubomirskiego. Zmarła w Rzeszowie 20 IV 1730 r. J. Gierowski, *Lubomirska I.v. Denhoffowa z Bielińskich Marianna (ok. 1685-1730)*, PSB, t. 17, s. 632-633.

¹² J. Nieć, dz. cyt., s. 73; J. Malczewski, *Zabytki architektury sakralnej Rzeszowa*, Rzeszów 1992, s. 49.

¹³ Joanna Lubomirska z domu von Stein zu Jettingen urodziła się 1 III 1723 r. jako córka generała austriackiego barona Franciszka Markwarda Aleksandra von Stein i Anny Marii z domu Guttenberg. W 1737 r. wyszła za mąż za Jerzego Ignacego Lubomirskiego. Brała udział w życiu politycznym. Należała do koterii dworskiej popierającej H. Brühla w walce przeciw Józefowi Aleksandrowi Sułkowskiemu. W 1739 r., po upadku wpływów Sułkowskiego, została damą krzyża gwiazdowego. Po śmierci męża (1753), gdy dobra rzeszowskie odziedziczył jej pasierb Toedor Hieronim Lubomirski, przebywała w Warszawie w swych podmiejskich dobrach. Wśród współczesnych krążyły o niej różne opinie. Jedni uważali ją za metresę Brühla, inni za faworytę Augusta III. Od r. 1754 rozwinęła intensywną działalność polityczną przeciwko „Familii” Czartoryskich. Dwa lata później stała się jedną z najbardziej wpływowych kobiet na dworze królewskim. Współpracowała z Urszulą Lubomirską, knując intrygi polityczne. Kres jej działalności politycznej położyła śmierć ministra Brühla i króla Augusta III Sasa (1763). Po elekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego Lubomirska poświęciła się wychowywaniu dzieci i gospodarce. Po bezpotomnej śmierci T. H. Lubomirskiego Joanna zarządzała dobrami rzeszowskimi. Sympatyzowała z konfederacją barską. W wyniku walk i przemarszu wojsk jej dobra poniosły duże straty. Zniszczenia były tak duże, że zapoczątkowały upadek latyfundiów rzeszowskiego. Joanna Lubomirska zmarła w 1783 r. H. Dymnicka, *Lubomirska ze Steinów Joanna (1723-1783)*, w: PSB, t. 17, s. 629-631; J. Nieć, dz. cyt., s. 93; J. Malczewski, *Dzieje Rzeszowa do roku 1914*, Rzeszów 1985, s. 31. Zob. tenże, *Zamek w Rzeszowie*, s. 31.

¹⁴ J. Nieć, dz. cyt., s. 88; J. Gierowski, dz. cyt., s. 24.

podróżował z nią do Warszawy i Drezna. W Rzeszowie Lubomirski tworzył dla niej wspaniałe ogrody ze stawami, chińskimi altanami, sprowadzał na dwór karłów i Murzynów. Dla niej też dokonał przebudowy letniego pałacyku¹⁵. Z pierwszego małżeństwa J. I. Lubomirski miał syna Teodora Hieronima i córkę Marię Annę, która wyszła za mąż za Adama Jordana¹⁶. Sześcioro dzieci księcia i jego żony Marianny zmarło w dzieciństwie¹⁷. Również z drugiego małżeństwa miał kilkoro dzieci: Adolfa, Jerzego, Franciszka, Zofię Józefę (wyszła za mąż za Adama Ponińskiego) i Barbarę (żonę Kaspra Lubomirskiego)¹⁸.

J. I. Lubomirski należał do najbogatszych magnatów. Oprócz wymienionych wcześniej starostw nabył w 1732 r. starostwo drohowyskie¹⁹. Żle jednak zarządzał dobrami, licząc na szybki zysk²⁰. Dbał o rozwój Rzeszowa, nadając przywileje cechom rzeszowskim. W latach 1735 i 1743 zakazał przyjmowania do kolegium rzeszowskiego dzieci swych poddanych²¹.

Od r. 1739 zaczął podupadać na zdrowiu. 13 V tegoż roku podczas polowania został postrzelony przypadkowo w twarz. W wyniku postrzału uległo uszkodzeniu prawe oko. Udało się je uratować dzięki szczęśliwej operacji. Powrót do zdrowia J. I. Lubomirski przypisywał Matce Bożej Rzeszowskiej, czczonej w tamtejszym kościele bernardynów²². Jako wotum dziękczynne ufundował kaplicę myśliwską pod wezwaniem św. Huberta w Miłocinie. Powstała ona w latach 1741–1746. Zaprojektował ją K. H. Widemann²³. Dzięki staraniom księcia, w 1745 r. podczas wizytacji kanonicznej dekanatu rzeszowskiego bp Wacław Hieronim Sierakowski oddał kaplicę w opiekę proboszcza zamkowego²⁴. W 1. poł. XVIII w. J. I. Lubo-

¹⁵ Tamże.

¹⁶ J. Gierowski, dz. cyt., s. 24;

¹⁷ J. Nieć, dz. cyt., s. 73-75.

¹⁸ J. Gierowski, dz. cyt., s. 24.

¹⁹ Tamże. Zob. R. Lipelt, *Stosunki społeczno-gospodarcze w dobrach małopolskich księcia Jerzego Ignacego Lubomirskiego w pierwszej połowie XVIII wieku*, Rzeszów 2002, passim.

²⁰ Zob. A. Codello, *Mieszczanie i chłopci rzeszowscy w czasach Saskich*, w: *Pięć wieków miasta Rzeszowa*, red. F. Błoński, Warszawa 1958, s. 296.

²¹ J. Gierowski, dz. cyt., s. 24.

²² *Historia zjawienia się statuy Najśw. Maryi Panny, która w kościele OO. Bernardynów Rzeszowskich cudownemi słynie łaskami*. Wydana w roku 1765 z archiwum Konwentu Rzeszowskiego, a teraz na nowo przedrukowana, Rzeszów b.r.w., s. 26-27.

²³ J. Malczewski, *Zabytki*, s. 32.

²⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Przemyślu (dalej: AAPrz), *Ecclesiarum decanatus Resso-viensis status [Acta visitationis decanatus Resso-viensis per Ill. Wenceslaum Sierakowski*

mirski ufundował nowy budynek szpitalny w Rzeszowie²⁵. W 1720 r. przebudował kościół szpitalny pod wezwaniem Świętego Ducha w Rzeszowie²⁶. Był dobrodziejem rzeszowskiego konwentu oo. pijarów. Troszczył się również o rozwój prowadzonego przez nich kolegium²⁷. W 1752 r. dokonał zapisu na rzecz kościoła parafialnego w Zabierzowie. Wybudował w swych dobrach kilka kościołów. Uposażał ponadto istniejące parafie w latyfundium rzeszowskim²⁸. W 1749 r. rozpoczęto budowę klasztoru kapucynów w Rozwadowie. Dzięki jego pomocy rozpoczęto odnawianie rzeszowskiej fary. Ufundował ponadto dwa ołtarze w kościele bernardynów w Rzeszowie: ołtarz Serca Pana Jezusa i ołtarz Matki Bożej. Ofiarował ponadto liczne wota. Tuż przed śmiercią wszczął starania w Kurii Rzymskiej o koronację łaskami słynącej figury Matki Bożej z kościoła bernardynów w Rzeszowie i przeznaczył na ten cel 43 tys. złp²⁹.

W rok po wypadku (1740) przebudowano kaplicę zamkową w Rzeszowie³⁰. 1 V tegoż roku konsekrował ją ordynariusz przemyski bp Aleksander Czapski (1737-1742)³¹. Jednocześnie na prośbę księcia nadał on kapelanowi kaplicy zamkowej prawa proboszczowskie w odniesieniu do osób mieszkających w zamku³². Bp Wacław Hieronim Sierakowski 10 V 1743 r. w Brzozowie erygował parafię zamkową. Stało się to dzięki zabiegom księcia³³. Jerzy Ignacy Lubomirski ufundował również upoważnienie dla prebendarza (1740), a następnie proboszcza zamkowego (1743). Była to suma 1000 dukatów polskich³⁴.

ep. Prem. a. D. 1745], sygn. 174, k. 42v; J. Ataman, *W. H. Sierakowski i jego rządy w diecezji przemyskiej*, Varsoviae 1936, s. 205; S. Zych, *Zarys dziejów parafii zamkowej w Rzeszowie w latach 1740/43-1772*, „Zwiastowanie”, R. 6 (1997) nr 1, s. 93.

²⁵ J. Malczewski, *Zabytki*, s. 20.

²⁶ J. Nieć, dz. cyt., s. 73.

²⁷ Tamże, s. 105.

²⁸ Tamże, s. 106.

²⁹ *Historia*, s. 26-27; *Na pamiątkę stuletniej koronacji Najświętszej Maryi Panny w kościele OO. Bernardynów Rzeszowskich na dniu 8 września 1863 odbyć się mającej*, Rzeszów 1863, s. 11-12; J. Nieć, dz. cyt., s. 105.

³⁰ M. Borowiejska-Birkenmajerowa, *Miasto rezydencjalne Lubomirskich*, w: *Dzieje Rzeszowa*, t. 1, red. F. Kiryk, Rzeszów 1994, s. 308.

³¹ AAPrz, sygn. 174, k. 40-40v; S. Zych, *Zarys dziejów parafii zamkowej*, s. 93.

³² Tamże, k. 40v; F. Pawłowski, *Premislia sacra, sive series et gesta episcoporum r. l. Premisliensium*, Cracoviae 1869, s. 568; S. Zych, *Zarys dziejów parafii zamkowej*, s. 93.

³³ AAPrz, sygn. 174, k. 40; J. Ataman, *W. H. Sierakowski*, s. 88; por. F. Pawłowski, *Premislia sacra*, dz. cyt., s. 571.

³⁴ S. Zych, *Zarys dziejów parafii zamkowej*, s. 94.

W miarę upływu lat stan jego zdrowia coraz bardziej się pogarszał. Jak twierdzi J. Nieć, wtedy też stawał się coraz bardziej pobożny. Również coraz częściej myślał o życiu po śmierci i czynił rachunki sumienia³⁵. W tym czasie także zaczął myśleć nad fundacją dla szpitali, której dokonał w 1752 r. Przypuszczenie to potwierdza podanie motywu, dla którego uczynił tę fundację: „... mając od Panow Pana z Laski Jego Świętey powierzony Sobie za Ktorey Majestatowi Jego jak największe winienem y czynię Dzięki Talent Fortuny a pomniąc na owe Chrystusa Pana Słowa Cokolwiek Z najmniejszych moich To iest Ubogich uczyniliście Mniescie uczynili, Drugim zas Texcie Jałmuznami odkupujcie Grzechy wasze, umysliwszy Zapowołaniem y Instynktem Pana Boga w niektórych Dobrach Moich Dziedzicznych nowe fundować Szpitale w Niektorych zas dawniejsze Szpitale meliorować”³⁶.

J.I. Lubomirski utworzył dla szpitali nową fundację na wzór fundacji Mikołaja Spytka Ligęzy (ok. 1562-1637) z 1631 r.³⁷ 12 I 1752 r. na zamku rzeszowskim książę Jerzy Ignacy Lubomirski wydał dokument fundacyjny. W myśl postanowień zawartych w tymże dokumencie książę przeznaczył kwotę 21 tys. złp na budowę nowych szpitali i wydzwignięcie starych³⁸. Fundator zapisał po 5 tys. złp szpitalom w Rozwadowie i Żelechowie, 3 tys. na szpital w Rzeszowie, po tysiącu przytułkom w Bolechowie, Staromieściu, Korczynie, Maławie, Husowie i Zabierzowie³⁹. Ponadto prowizor szpitala w Rzeszowie otrzymał sumę w wysokości 2 tys. złp⁴⁰. Książę postanowił, że pieniądze te zostaną ulokowane na dobrach księcia Stanisława Lubomirskiego, hrabiego na Wiśniczcu i Jarosławiu, wojewodzica czernihowskiego. Książę-fundator zobowiązał go, aby corocznie, w święto św. Marcina wypłacał rządcom przytułków sumę w wysokości 6% zapisanych kapitałów⁴¹.

³⁵ J. Nieć, dz. cyt., s. 104.

³⁶ Archiwum Szpitala Ubogich w Zabierzowie, *Kopia dokumentu fundacyjnego z 1752 r.*, b. sygn., b.s.

³⁷ S. Zych, *Szpital ubogich przy kościele parafialnym w Zabierzowie w latach ok. 1619-1939*, Kolbuszowa 2002, s. 98-99; A. Codello, dz. cyt., s. 244; Z. Budzyński, *Dzieje opieki społecznej w ziemi przemyskiej i sanockiej (XV-XVIII w.)*, Przemysł-Kraków 1987, s. 49; E. Perestucha, *Archiwalia dotyczące szpitalnictwa na terenie majątności rzeszowskiej do końca XVIII wieku*, „Prace Humanistyczne”, 1986 nr 26, s. 61; tenże, *Szpitalnictwo i inne formy opieki społecznej na terenie majątności rzeszowskiej w XIV-XVIII wieku*, mps w zbiorach Biblioteki Głównej Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 1982, s. 59.

³⁸ AAPrz, *Akta [parafii Zabierzów] 1571-1830*, sygn. 1908, *Actum in Castro Premisliensi 1752 r.*, s. 115.

³⁹ Tamże, s. 115-116.

⁴⁰ Tamże, s. 116.

⁴¹ Tamże, s. 116-117.

Jerzy Ignacy Lubomirski fundował szpitale, traktując to jako pokutę za swe dawne hulaszcze życie. Nakładając na ubogich szpitalnych obowiązki dewocyjne, zaznaczył, żeby praktyki pobożne ofiarowywali w jego intencji: „na uproszenie” odpuszczenia jego grzechów. Po śmierci fundatora pensjonariusze mieli się modlić, aby „Pan Bóg zbawił go w swoim wielkim miłosierdziu”⁴². Jeszcze za życia J. I. Lubomirski przeznaczył 30 tys. tyńfów na stypendia mszalne o spokój dla swej duszy. Wykonawcą swego testamentu uczynił bpa W. H. Sierakowskiego⁴³. Spodziewając się bliskiej śmierci, starał się uporządkować sprawy majątkowe. Jesienią 1750 r. udał się jako pielgrzym do Częstochowy⁴⁴.

Od Świąt Wielkanocnych 1753 r. książe nie opuszczał łóżka. Był chory na „febra maligna”. Ze spokojem przygotowywał się na śmierć. Przy jego łóżku czuwali reformaci (których książe był dobrodziejem) i odmawiali modlitwy. Wraz ze swym nadwornym architektem chory książe projektował sarkofag, na którym miano wystawić jego zwłoki przed pogrzebem. J.I. Lubomirski zmarł po długich cierpieniach 19 VII 1753 r. o godz. 4 nad ranem. Przy umierającym był obecny rektor rzeszowskich pijarów. Ciało księcia zabalsamował F. Strasser, któremu asystowało kilku lekarzy. Zwłoki księcia ubrano w habit franciszkański i wystawiono na dziesięć dni w przedsionku zamkowym. Uroczystościom pogrzebowym przewodniczył bp W. H. Sierakowski, ordynariusz przemyski ob. łac. Zwłoki pochowano tymczasowo w kościele bernardynów w Rzeszowie. 25 X złożono je w świątyni kapucynów w Rozwadowie⁴⁵.

Podsumowując działalność polityczną księcia, należy przyjąć ocenę J. Niecia, według której J. I. Lubomirski nie dorastał do swych przodków. Brakowało mu zdolności i szerszych horyzontów politycznych, natomiast obydwu małżeństwa „spychały go do roli drugorzędnej kreatury dworu wettyńskiego”⁴⁶.

W kościele popijarskim pw. Świętego Krzyża w Rzeszowie znajduje się nagrobek księcia. Umieszczono go na południowej ścianie nawy głównej w formie rzeźby półpełnej, wykonanej z marmuru. Centralną pozycję nagrobka zajmuje tumba z półleżącą postacią geniusza śmierci. Prawą ręką podtrzymuje on tondo z popiersiem J. I. Lubomirskiego, które unoszą po bokach dwa putta⁴⁷. W północnej ścianie prezbiterium tegoż kościoła znaj-

⁴² Tamże.

⁴³ J. Nieć, dz. cyt., s. 108.

⁴⁴ Tamże, s. 106.

⁴⁵ J. Nieć, dz. cyt., s. 108.

⁴⁶ J. Gierowski, dz. cyt., s. 24.

⁴⁷ Na nagrobku znajduje się kartusz herbowy z następującą inskrypcją: D. O. M. Caris EXUVIS HOC LOCI DEPOSITIS MAGNANIMI CORDIS CELSISSIMI GEORGIJ

duje się epitafium poświęcone księciu. Wykonano je w kształcie serca. Pod płytą epitafium znajduje się serce księcia, o czym informuje inskrypcja⁴⁸.

RESUMÉ

Prince Jerzy Ignacy Lubomirski (1687-1753) et ses pieuses fondations

Jerzy Ignacy Lubomirski, du blason Szreniawa (1687-1753), élève du fameux Collegium Ressoiviense des Pères piaristes à Rzeszów et propriétaire du domaine de Rzeszów. Il s'était joint avec les confédérés de Sandomierz contre le roi Stanislas Leszczyński en se déclarant pour la candidature d'Auguste Wettyn. Quand celui-là fut monté sur le trône polonais, J.I. Lubomirski adhéra au parti royal. Il a participé à la vie et aussi aux intrigues de la cour.

Après le déclenchement de la guerre prussienne-autrichienne il secondait la politique viennoise. Le 8 septembre 1746 il fut devenu un porte-drapeau

IGNATIJ SACRI ROMANI IMPERIJ PRINCIPIS COMITIS IN WISNICZ ET JAROSLAW LUBOMIRSKI SUPREMI VIXILIFERI REGNI EQVITIS AQVILAE ALBAE ET S. HENRICI GENERALIS EXERCITUM S. R. N. COMENDANTIS REGINIMINIS EQVESTRIS GVARDIAE REGNI BOHUSLAVIEN[SIS] RYCZYVOLIE[SIS] LIBUSSEN[SIS] ET CAPITANEI RELIGIONE IN DEUM FIDE IN REGES AMORE IN PATRIAM COMMENDATISSIMI ANNO AERAE VULGARIS 1753 DIE 19 JULIJ VITA Y FUNCTI TANTI PATRIS AMANS FILIUS CELSISSIMUS TAEODORUS HIERONYMUS SACRI ROMANI IMPERIJ PRONCEPS COMES IN WISNICZ ET JAROSLAW LUBOMIRSKI GENERALIS LIEUTENANS CAVALLERIAE EXERCITUM SRM ET REPUBLICAE COMENDANS REGIMINIS EQUESTRISS GVARDIAE REGNI BOHUSLAVIEN[SIS] RYCZYVOLIEN[SIS] ET CAPITANEUS HOC SUI GRATI CORDI ET PIETANIS MONUMENTUM POSUIT QUI OPUS MARIS ANIAMAE SUFFRAGARE. J. Świeboda, *Popijarski zespół architektoniczny w Rzeszowie*, Rzeszów 1991, s. 47, przyp. 86.

⁴⁸ DROGI DEPOZYT w schowaniu SERCE pod Grobowcem Marmurem JAŚNIE OŚWIECONEGO Xsiężęcia Imci S. P. R. Hrabi na Wiśniczu i Jarosławiu etc. Jerzego Ignacego Lubomirskiego Chorążego Wielkiego Kor[onne]go etc. Tu Depozyt złożony drogi pod tym głazem. Skład przymiotów wspaniałych y cnót wszystkich razem. Serce Xsiężęcia leży tchnące w martwym ciele Jak Fenix ożywiony w śmiertelnym popiele. Tchnie bowiem z Duszą w Bogu którym żyjąc tchnęło. Tchnie sławą której własne śmiertelność dzieło. Tchnie na koniec to Serce co wspaniale mężnie zawsze tchnęło w pozostałej Xsiężnie. Nowej Artemizyi, która Go w swym chowa y ożywia pamięcią Sercu smutna Wdowa umarł 19 luty R. P. 1753. Tamże, s. 47, przyp. 87.

de la couronne. A partir de ce moment-là il ne participait plus activement à la vie politique. Il s'était marié deux fois. J.I. Lubomirski appartenait aux magnats les plus riches, quand même il ne savait pas bien gérer ses biens en comptant toujours sur un profit rapide. Cependant il subvenait au développement de la ville de Rzeszów. A partir du 1739 il a commencé à s'affaiblir à cause d'une blessure du visage provoquée par un coup de feu accidentel, qui a eu lieu pendant la chasse. Il a attribué sa guérison à Notre Dame de Rzeszów, qui était vénérée dans l'église des Pères bernardins.

J.I. Lubomirski a fondé comme un ex-voto la chapelle de chasse à Miłocin. Cette chapelle fut consacrée à St. Hubert. Il a aussi fait reconstruire l'église hospitalière du Saint Esprit à Rzeszów, il était bienfaiteur du convent de Pères pieristes, il a pris soin de leur collège. En 1752 il a fait un legs à faveur de l'église paroissiale de Zabierzów. Sur le terrain de ses biens il a fait bâtir plusieurs églises. Il a aussi subvenu les paroisses existantes dans les latifundia de Rzeszów.

J.I. Lubomirski a fait reconstruire la chapelle du château à Rzeszów. Il a aussi créé une fondation pour les hôpitaux à l'exemple des fondations de Mikołaj Spytka Ligęza. Cette fondation il a créé comme une compensation pour sa vie hasardeuse. Après avoir beaucoup souffert, il est mort le 19 juillet 1753.